PÄÄKIRJOITUS

Yksityisomistuksesta ja demokratiasta

Klaus Kultti
Professori
Helsingin yliopisto

Pidin vuoden alussa alustuksen nuorten filosofien päivillä aiheesta rahan valta. Kolmipäiväisen tapahtuman yleisteema oli RAHA, joten oli melko selvää, mitä järjestäjät olivat ajatelleet rahasta ja sen vallasta. Rinnastin rahan vallan markkinoiden vallaksi, koska raha on vaihdon väline ja sen olemus ilmenee kauneimmillaan hyvin toimivilla markkinoilla. Yritin alustuksessani painottaa sitä, että resurssien kohdentamisesta tehdään yhteiskunnassa väistämättä päätöksiä ja jos ne eivät tapahdu markkinoilla, ne tapahtuvat jollain toisella tavalla

Nuorisolla oli tietysti lukuisia ajatuksia siitä, miten asiat pitäisi hoitaa ja erityisesti siitä, miten resurssit pitäisi allokoida. Yhteinen piirre ajatuksille oli, että ne ilmaistiin ylevien periaatteiden muodossa – tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus olivat mukana vakiokokoonpanossa – ja että lopputulos olisi ollut varallisuuden päätyminen ajatuksen esittäjälle ja hänen kavereilleen. Tässä ei ole mitään hämmästyttävää; nuoret ovat seuranneet politiikkaa ja poliitikkoja.

Nuoret näyttivät kuvittelevan, että tapa, jolla resurssit kohdennetaan voidaan valita ilman mitään rajoitteita. Tämä on aika yleinen näkemys yhteiskuntatieteilijöidenkin parissa. Perin harvat ihmiset tuntuvat pohtivan, miten yhteiskunta toimii ja mitkä rajoitteet vaikuttavat siihen millainen se on. Mikä on selitys, tai edes johdonmukainen tarina sille, että Suomessa ihmiset voivat melkoisen vapaasti ostaa ja myydä omaisuutta ja valita koulutuksensa ja työnsä? Miksi oikeuslaitos määrää lain rikkomisesta sanktioita, jotka pannaan täytäntöön? Mistä johtuu, että oikeuslaitos kohtelee ihmisiä kansainvälisesti vertaillen hyvin yhdenvertaisesti? Miksi poliittinen eliitti ei varasta (= verota) vieläkin suurempaa osuutta tuottavien kansalaisten resursseista?

Huono vastaus kysymyksiin on, että poliittinen eliitti kontrolloi julkista väkivaltakoneistoa, joka yleensä on kaikkein vahvin väkivaltakoneisto, ja tämän koneiston uhka saa ihmiset tottelemaan. Ongelmahan on juuri se, miksi poliittinen eliitti ei käytä tätä koneistoa resurssien varastamiseen. Julkinen valta haluaisi sitoutua olemaan käyttämättä väkivaltakoneistoa edukseen, koska ymmärtää vain näin tarjoavansa kansalaisille tehokkaat kannustimet osallis-

tua ja kehittää tuotannollista toimintaa. Suuri osa laeista onkin säädetty suojaamaan kansalaisia julkisen vallan mielivallalta. Mutta kuinka poliittinen eliitti oikein pystyy sitoutumaan siihen, että ei varasta tuotannollisia resursseja?

Hyvää teoriaa yhteiskunnan rakentumisesta ja toiminnasta ei ole, mutta jotain näkemyksiä voidaan sentään esittää. Kenties tärkeintä on ymmärtää, että yhteiskunta koostuu useista osasista, joiden täytyy sopia yhteen. Niitä ei voi valita vapaasti, vaan pysyvä yhteiskuntarakenne on jonkinlainen tasapaino, jossa yhden osasen muuttaminen vaikuttaa muihinkin osasiin. Varsin kiinnostavia osasia ovat markkinat, yksityisomistus ja hallintojärjestelmä.

Suomessa on kohtuullisesti toimiva markkinatalous, kohtuullisen hyvin suojatut omistusoikeudet ja kohtuullisesti toimiva demokratia. Kaikki tärkeitä asioita, vaikka melko yleinen ajatus näyttää olevan, että markkinat ovat liikaa demokraattisen kontrollin ulottumattomissa; markkinoilla on liian vähän demokratiaa.

Markkinat perustuvat hyvin määriteltyihin omistusoikeuksiin ja niiden merkitys on toki tunnustettu taloustieteessä. Erityisen hyvin ymmärretään omistusoikeuksien kannustinvaikutukset: jos omistusoikeuksiin liittyy epävarmuutta, omistajat eivät investoi kehittämiseen ja ylläpitoon tehokkaalla tavalla. Tämä ei kuitenkaan ole ainoa, tai edes tärkein, vaikutus.

Ei ole yhdentekevää kuka omistaa ja mitä. On järkevää, että ihmiset jotka osaavat tuotantovälineitä parhaiten hyödyntää myös omistavat ne. Esimerkiksi keksinnön kehittäjä yleensä tuntee parhaiten keksintönsä ja osaa käyttää sitä tehokkaimmin. Jos poliittinen eliitti varastaisi keksinnön, se saisi siitä paljon vähemmän irti. Eliitin etujen mukaista on antaa omistusoikeus keksijälle ja sitten varastaa keksinnön tuottoja. Ehkä selkein esimerkki omistusoikeuksien tehokkaan allokaation merkityksestä löytyy kunkin omalta kohdalta. Yleensä ihmiset tietävät itse parhaiten, mitä pystyvät tekemään ja näin on viisasta antaa ihmisille omistusoikeus omaan itseensä.

Jos omistusoikeudet eivät ole kohdentuneet tehokkaasti, poliittisella eliitillä ei ole kovin paljon kannusteita kunnioittaa niitä. Se voi hyvin varastaa omistusoikeuden ja antaa sen kelle vaan, koska alkuperäinen omistaja ei ole tehokkaampi kuin uusi omistaja ja eliitin ei tarvitse pelätä tuotannon vähenemistä. Epävarmojen omistusoikeuksien maailmassa myöskään poliittinen eliitti ei pysy vakaana. Kun omistusoikeuksia voi huoletta myöntää kenelle vain (yleensä kavereille ja sukulaisille), kannustimet poliittiseen eliittiin pääsemiseksi muuttuvat. Vahva kilpailija voi syöstä eliitin vallasta ja kertaheitolla toteuttaa resurssien siirron uudelle poliittiselle eliitille. Lähestytään tilannetta, jossa vahvin on vallassa ja vallankäyttö loittonee demokratiasta kohti yksinvaltiutta, joka empiirisen evidenssin valossa on kovin harvoin valistunutta ja hyväntahtoista, pikemminkin totalitaristista.

Demokratia voidaan ajatella hallintojärjestelmäksi, jossa on turvatut omistusoikeudet ja laaja omistajien luokka, joka vahtii etujaan juuri demokraattisen järjestelmän avulla. Omistusoikeuden ja hallintojärjestelmän välinen suhde antaa tuoreen näkökulman yhteiskuntapolitiikan arviointiin. Kaikki ehdotukset, joissa yksityistä omistusoikeutta heikennetään, ovat mahdollisesti ehdotuksia, jotka edistävät totalitarismia.

Näin nähtynä useiden kansalaisjärjestöjen (puhumattakaan filosofiapäivien osallistujista) ajatus siitä, että markkinat eivät ole riittävän demokraattiset ja että yhteiskunnan pitäisi saa-

da enemmän sananvaltaa sen suhteen mitä markkinoilla tapahtuu, on hyvin vaarallinen. Demokratiahan on juuri keino pitää poliittinen eliitti ja muut asiaan kuulumattomat sivussa, kun yksityiset ihmiset ja yritykset allokoivat omistusoikeuksia tehokkaasti. Nämä kansalaisjärjestöt ovat totalitarismin asialla, vaikka tietysti pukevat sanomansa, ja eittämättä myös näkevät sen, paljon myönteisemmin.

Verotus on perinteinen tapa nakertaa omistusoikeutta. Suomessa verotus kohdistuu varsin voimakkaasti työtuloihin, mikä kaventaa ihmisten omistusoikeutta itseensä. Veroja maksetaan vain ansiotyöstä, joten edes 100 % verotus ei vie ihmiseltä omistusoikeutta itseensä kokonaan, tee hänestä orjaa. Pääomatulojen ja myyntivoittojen 100 % verotus sen sijaan tekisi lopun yksityisestä omistuksesta. Kenties pääomatulojen ja työtulojen verotuksen eroavuutta kannattaa joskus katsella tältäkin kantilta.

Jos yksityisen omistusoikeuden kunnioitus ja demokraattinen hallintojärjestelmä liittyvät näin elimellisesti toisiinsa on epäselvää miksi äänioikeus on yleinen ja yhtäläinen. Miksi myös ihmiset, joilla ei ole merkittävää omistusta saavat äänestää? Arvelen sen johtuvan, siitä että kaikilla on potentiaalinen omistusoikeus itseensä ja täten merkittävä etu valvottavanaan. Koska myös omistamattomalla luokalla on edustus ja edunvalvojat parlamentissa, työtulojen verotus on jäänyt reilusti alle 100 %. □